

**ЎЗБЕКИСТОН ҚОНУНЧИЛИГИ
ТАҲЛИЛИ**

UZBEKISTAN LAW REVIEW

**ОБЗОР ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА
УЗБЕКИСТАНА**

ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ	SCIENTIFIC ANALYTICAL JOURNAL	НАУЧНО АНАЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
--------------------------------------	--	--

**2024
№3**

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

БОШ МУҲАРРИР:

Гулямов Саид Саидахарович — юридик
фанлари доктори, профессор.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Рустамбеков Исламбек Рустамбекович — ю.ф.д.,
профессор.

Ҳўжаев Шохжаҳон Акмалжон ўғли — юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Оқюлов Омонбой — ю.ф.д., профессор.

Эргашев Восит Ёқубович — ю.ф.н., профессор.

Маҳкамов Отабек Мухтарович — ю.ф.д.

Суюнова Дилбар Жолдасбаевна — ю.ф.д., доц.

Мусаев Бекзод Турсунбоевич — ю.ф.д., доц.

Беков Ихтиёр — ю.ф.д., проф.

Бозоров Сардор Соҳибжонович — ю.ф.д., проф.
в.б.

Ҳазратқулов Одилбек Турсунович — юридик
фанлари номзоди, доцент.

Самарходжаев Ботир Билялович — ю.ф.д.,
профессор.

Ходжаев Бахшилло Камалович — ю.ф.д.,
профессор.

Нарзиёв Отабек Саъдиевич — ю.ф.д., проф. в.б.

Жолдасова Шахноза Батировна — юридик
фанлар бўйича фалсафа доктори.

Маълумот олиш учун қуйидагиларга мурожаат этиш
сўралади:

**Гулямов Саид Саидахарович,
Рустамбеков Исламбек Рустамбекович**
ТДЮУ, Халқаро хусусий ҳуқуқ кафедраси,
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047,
Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел: 233-66-36

"Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили"нинг электрон
нусхаси Интернетдаги www.library-tsul.uz ёки
www.lawreview.uz сайтида жойлаштирилган.

**Журнал 2013 йилдан Ўзбекистон Республикаси
Вазирлар Маҳкамасининг Олий Аттестация
комиссияси журналлари рўйхатига киритилган.**

Ушбу журналда баён этилган натижалар, хулосалар,
талқинлар уларнинг муаллифларига тегишли бўлиб,
Ўзбекистон Республикаси ёки Тошкент давлат юридик
университети сиёсати ёки фикрини акс эттирмайди.

2024 йилда нашр этилди.

Муаллифлик ҳуқуқлари Тошкент давлат юридик
университетига тегишли. Барча ҳуқуқлар ҳимояланган.
Журнал материалларидан фойдаланиш, тарқатиш ва
қўлайлиги Тошкент давлат юридик университети рухсати
билан амалга оширилади. Ушбу масалалар бўйича Тошкент
давлат юридик университети мурожаат этилади.
Ўзбекистон Республикаси, Тошкент ш., 100047, Сайилгоҳ
кўчаси, 35.

ISSN 2181-8118

Масъул котиб: **И. Рустамбеков**

Нашриёт муҳаррири: **Н. Ниязова**

Техник муҳаррир: **Д. Козимов**

Лицензия № 02-0074

Босишга рухсат этилди — 28.09.2024

Нашриёт ҳисоб табоғи — 5

«IMPRESS MEDIA» босмаҳонасида босилди

Адади — 100 нусха.

ИЛМИЙ-ТАҲЛИЛИЙ ЖУРНАЛ

3/2024

Abdumalikov Sharof Mirzaxid o'g'li

Тошкент давлат юридик университети
мустақил изланувчиси

RAQAMLI MUHITDA MUALLIFLIK HUQUQINI HIMOYA QILISHNING YANGI MEXANIZMLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi sharoitida mualliflik va turdosh huquqlarni himoya qilishning zamonaviy mexanizmlari tahlil qilinadi. Internet tarmog'ida mualliflik huquqi obyektlaridan noqonuniy foydalanish, ularni ruxsatsiz ko'paytirish va tarqatishning o'ziga xos xususiyatlari ko'rib chiqilib, mavjud huquqiy mexanizmlarning raqamli muhit talablariga moslashuvi masalasi yoritiladi. O'zbekistonda intellektual mulk huquqlarini raqamli muhitda himoya qilish bo'yicha davlat nazoratining rivojlanishi, Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiya sinining vakolatlari hamda davlat organlari o'rtasidagi hamkorlik mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijasida mualliflik huquqi buzilishlarini avtomatik aniqlash, raqamli identifikatsiya qilish, elektron dalillarni shakllantirish, huquq egalari xabardor etish va huquqiy ta'sir choralarini tezkor qo'llash imkonini beruvchi yagona raqamli himoya mexanizmini shakllantirish taklif etiladi.

Калит сўзлар: mualliflik huquqi, turdosh huquqlar, raqamli muhit, internet, intellektual mulk, raqamli monitoring, sun'iy intellekt, digital fingerprinting, web crawling, davlat nazorati, huquq egasi.

Аннотация. В данной статье анализируются современные механизмы защиты авторских и смежных прав в условиях стремительного развития цифровых технологий. Рассматриваются особенности незаконного использования, несанкционированного воспроизведения и распространения объектов авторского права в сети Интернет, а также вопросы адаптации существующих правовых механизмов к требованиям цифровой среды. Анализируется развитие государственного контроля в сфере защиты прав интеллектуальной собственности в цифровой среде в Узбекистане, полномочия Инспекции по контролю в сфере информатизации и телекоммуникаций, а также механизмы взаимодействия государственных органов. По результатам исследования предлагается формирование единого цифрового механизма защиты, обеспечивающего автоматизированное выявление нарушений авторских прав, цифровую идентификацию, формирование электронных доказательств, уведомление правообладателей и оперативное применение мер правового воздействия.

Ключевые слова: авторское право, смежные права, цифровая среда, Интернет, интеллектуальная собственность, цифровой мониторинг, искусственный интеллект, digital fingerprinting, web crawling, государственный контроль, правообладатель.

Abstract. This article analyzes modern mechanisms for the protection of copyright and related rights in the context of the rapid development of digital technologies. It examines the specific features of the unlawful use, unauthorized reproduction, and distribution of copyrighted works on the Internet, as well as the adaptation of existing legal mechanisms to the requirements of the digital environment. The article analyzes the development of state control over the protection of intellectual property rights in the digital environment in Uzbekistan, the powers of the Inspectorate for Control in the Sphere of Informatization and Telecommunications, and mechanisms for cooperation among state bodies. Based on the results of the study, the article proposes the development of a unified digital protection mechanism that enables the automated detection of copyright infringements, digital identification, the generation of electronic evidence, notification of rights holders, and the prompt application of legal enforcement measures.

Keywords: copyright, related rights, digital environment, Internet, intellectual property, digital monitoring, artificial intelligence, digital fingerprinting, web crawling, state control, rights holder.

Кириш

Raqamli texnologiyalar ijod mahsulotlarini yaratish va ulardan foydalanish jarayonini tubdan o'zgartirdi. Bugungi kunda musiqa, film, fotografiya, adabiy asar, ilmiy maqola, kompyuter dasturi va boshqa ijodiy mahsulotlar internet orqali juda qisqa vaqt ichida keng auditoriyaga tarqalishi mumkin. Bu holat bir tomondan mualliflik huquqi obyektlarini ommalashtirish va ulardan qonuniy foydalanish imkoniyatlarini kengaytirs, ikkinchi tomondan ularning ruxsatsiz nusxalanishi va tarqatilishini ham osonlashtirmoqda.

An'anaviy huquqni muhofaza qilish vositalari, odatda, allaqachon sodir bo'lgan huquqbuzarlikka munosabat bildirishga asoslanadi. Raqamli muhitda esa bunday yondashuv har doim ham yetarli emas. Chunki bitta noqonuniy joylashtirilgan asar qisqa vaqt ichida boshqa saytlar, ijtimoiy tarmoqlar va turli elektron platformalarga ko'chirilishi mumkin. Natijada huquqbuzarlikni aniqlash bilan uni amalga to'xtatish o'rtasidagi vaqt huquq egasining manfaatlariga bevosita ta'sir qiladi.

Shu bois zamonaviy sharoitda mualliflik huquqini himoya qilish masalasini faqat huquqbuzarlik sodir bo'lgandan keyingi ta'sir chorasini sifatida emas, balki huquqbuzarlikni oldindan aniqlash, raqamli dalillarni saqlash va tezkor huquqiy javob qaytarishni o'z ichiga oladigan uzluksiz tizim sifatida ko'rish zarur.

Internetning asosiy xususiyatlaridan biri axborotni cheksiz ko'paytirish va bir vaqtning o'zida ko'plab foydalanuvchilarga yetkazish imkoniyatidir. Shu sababli raqamli muhitda huquqbuzarlikning oqibati ko'pincha uning dastlabki nuqtasidan ancha keng bo'ladi. Masalan, noqonuniy joylashtirilgan audiovizual asar boshqa resurslarga qayta yuklanishi yoki uning havolalari turli

platformalarda tarqatilishi mumkin.

Bunday sharoitda mualliflik huquqi buzilganligini aniqlashning o'zi yetarli emas. Qaysi obyekt buzilganligi, u kimga tegishli ekani, kontent qachon va qaysi resursda joylashtirilgani hamda undan foydalanish uchun qonuniy asos mavjud yoki mavjud emasligini aniqlash talab etiladi. Demak, raqamli himoya tizimi nafaqat monitoring, balki huquqiy identifikatsiya va dalillarni qayd etish funksiyalarini ham bajarishi kerak.

O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni 12-moddasida internet jahon axborot tarmog'idagi veb-sayt, veb-sayt sahifasi yoki boshqa axborot resursidan o'zga shaxslarga tegishli intellektual mulk obyektlaridan qonunga xilof ravishda foydalanishga yo'l qo'yilmasligi belgilangan. Huquqlar buzilganligi aniqlanganda tegishli axborotni o'chirish chorasi ko'rilishi, talab bajarilmagan hollarda esa axborot resursidan foydalanish maxsus vakolatli organ tomonidan cheklanishi mumkin. Bu norma raqamli muhitda huquqni himoya qilish uchun muhim huquqiy asos bo'lib xizmat qiladi.

O'zbekistonda internet muhitida intellektual mulk huquqlarini himoya qilish bo'yicha davlat nazoratining huquqiy asoslari bosqichma-bosqich kengayib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 26-apreldagi PQ-221-son qaroriga muvofiq Axborotlashtirish va telekommunikatsiyalar sohasida nazorat inspeksiyasiga internet tarmog'ida mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risidagi qonunchilik talablariga rioya etilishi ustidan nazoratni amalga oshirish vazifasi yuklatilgan.

Keyingi davlat boshqaruvi islohotlari natijasida inspeksiyaning nazorat yo'nalishlari ham kengaydi. 2025-yil 14-iyuldagi PF-111-son Farmon bilan bog'liq islohotlar doirasida ilgari boshqa tuzilmalar zimmasida bo'lgan ayrim nazorat funksiyalarining "O'zkomnazorat" tizimiga o'tkazilishi uning axborot va telekommunikatsiyalar bilan bir qatorda noshirlik, matbaa va ommaviy axborot vositalari faoliyatidagi qonunchilik talablariga rioya etilishini nazorat qilishdagi rolini ham kuchaytirdi.

Biroq vakolatning mavjudligi uning avtomatik ravishda yuqori samaradorlikni anglatishini bildirmaydi. Amaliyotda huquqbuzarlikni aniqlash, uni tekshirish va tegishli ta'sir choralarni qo'llash o'rtasidagi jarayonning murakkabligi tezkorlikni pasaytirishi mumkin. Ayniqsa, maxsus tarkibiy bo'linmalar, tegishli tekshiruv vakolatiga ega xodimlar va raqamli monitoring vositalarining yetarli darajada integratsiyalanmaganligi muammoni kuchaytiradi.

Shu nuqtayi nazardan davlat nazoratining kelajakdagi modeli faqat tekshiruvlar sonini ko'paytirishga emas, balki katta hajmdagi internet ma'lumotlarini avtomatik qayta ishlash va huquqbuzarlik ehtimoli yuqori bo'lgan holatlarni mutaxassisga yo'naltirishga asoslanishi kerak.

Raqamli muhitda mualliflik huquqini himoya qilishning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri sun'iy intellekt texnologiyalarini monitoring jarayoniga tatbiq etishdir. Bunda sun'iy intellektning vazifasi huquqshunos o'rni egallash emas, balki inson tomonidan qo'lda bajarilishi qiyin bo'lgan katta hajmdagi qidiruv va taqqoslash ishlarini avtomatlashtirishdan iborat bo'lishi lozim.

Web crawling texnologiyasi yordamida ochiq internet resurslarini muntazam ravishda skanerlash, digital fingerprinting orqali muayyan asarning o'ziga xos raqamli belgilarini shakllantirish va aniqlangan kontentni mavjud ma'lumotlar bilan solishtirish mumkin. Audiovizual asarlar, musiqiy kompozitsiyalar, fotografiyalar va matnli materiallar bo'yicha bunday texnologiyalar huquqbuzarlik ehtimoli mavjud bo'lgan holatlarni tezkor ajratib berishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, texnologik aniqlash natijasini avtomatik ravishda huquqbuzarlik deb e'tirof etish noto'g'ri bo'ladi. Kontentning o'xshashligi hali huquq buzilganini anglatmaydi. Asardan qonuniy foydalanish, litsenziya mavjudligi, qonunda nazarda tutilgan istisnalar yoki boshqa huquqiy asoslar mavjud bo'lishi mumkin. Shuning uchun eng maqbul model "avtomatik aniqlash – inson tomonidan huquqiy baholash – belgilangan protsedura asosida ta'sir chorasini" ketma-ketligiga asoslanishi kerak.

Raqamli muhitda himoya mexanizmlarini alohida-alohida vositalar ko'rinishida joriy etishdan ko'ra, ularni yagona elektron platformaga birlashtirish maqsadga muvofiq. Bunday platforma davlat organlari, huquq egalari va mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning ma'lumot almashinuvini yagona raqamli muhitga olib kirishi mumkin.

Platformaning boshlang'ich bosqichida mualliflik huquqi obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlar va ularning raqamli identifikatorlari shakllantiriladi. Keyingi bosqichda tizim internet resurslarini muntazam monitoring qiladi va aniqlangan materiallarni tegishli ma'lumotlar bazasi bilan solishtiradi. Huquqbuzarlik ehtimoli aniqlanganda uning manzili, aniqlangan vaqti, kontentning identifikatsiya ma'lumotlari va boshqa texnik belgilar elektron tarzda qayd etilishi mumkin.

Shundan so'ng huquq egasiga yoki tegishli jamoaviy boshqaruv tashkilotiga xabar yuborilib, huquqbuzarlik holatiga huquqiy baho berish imkoniyati yaratiladi. Qonunchilikda nazarda tutilgan talablar bajarilmagan taqdirda materiallarni vakolatli davlat organiga yuborish va keyingi huquqiy choralarni ko'rish jarayoni ham elektron shaklda tashkil etilishi mumkin.

Bunday modelning afzalligi shundaki, monitoring, dalillarni qayd etish, xabardor qilish va huquqiy ta'sir jarayonlari bir-biridan uzilib qolmaydi. Natijada huquqbuzarlik aniqlanganidan keyin uning bartaraf etilishigacha bo'lgan vaqt qisqaradi va inson omili faqat zarur huquqiy qarorlar qabul qilinadigan bosqichlarda saqlanib qoladi.

Raqamli muhitdagi mualliflik huquqini samarali himoya qilishni faqat davlat organlarining vazifasi sifatida ko'rish biryozlama yondashuvdir. Huquq egasi o'z asari, uning huquqiy maqomi va foydalanish shartlari to'g'risidagi eng muhim ma'lumotlarning manbai hisoblanadi. Shu sababli elektron himoya tizimida huquq egasining ishtiroki aniq protsessual shaklga ega bo'lishi kerak.

Elektron platformada huquq egasining shaxsiy kabinetini yaratish orqali uning asarlari ro'yxati, huquqning mavjudligi, litsenziya ma'lumotlari, aniqlangan

huquqbuzarliklar va ko'rilgan choralar to'g'risidagi axborotni bir joyda jamlash mumkin. Bu, o'z navbatida, takroriy murojaatlarni kamaytiradi va mualliflik huquqi buzilishi bo'yicha statistik ma'lumotlarni shakllantirishni osonlashtiradi.

Mulkiy huquqlarni jamoaviy asosda boshqaruvchi tashkilotlarning tizimga integratsiyalashuvi ham muhimdir. Ayniqsa musiqa va audiovizual kontent bo'yicha ko'plab huquq egalariining manfaatlarini bir vaqtning o'zida mavjud bo'ladigan holatlarda jamoaviy boshqaruv tashkilotlari orqali ma'lumotlarni standartlashtirish va huquqiy tasdiqlash mexanizmi samaradorlikni oshirishi mumkin.

Internetdagi huquqbuzarliklarning transchegaraviy xususiyati milliy himoya mexanizmlarini xalqaro axborot almashinuvi bilan bog'lashni talab qiladi. 2026-yil 26-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi hamda Raqamli texnologiyalar vazirligi tomonidan raqamli muhitda intellektual mulk huquqlarining buzilishiga qarshi kurashishda o'zaro hamkorlik qilishga qaratilgan qo'shma qaror qabul qilingan. Mazkur hujjat internet tarmog'ida huquqni buzuvchi axborot resurslarini aniqlash, ular bo'yicha ma'lumot almashish va tegishli xalqaro mexanizmlardan foydalanish yo'nalishlarini belgilaydi.

Ushbu hamkorlik doirasida Adliya vazirligi tomonidan tegishli ma'lumotlarning Butunjahon intellektual mulk tashkilotining WIPO Alert platformasiga yuborilishi nazarda tutilgan. Bunday integratsiya huquqbuzar resurslar haqidagi ma'lumotlarni xalqaro axborot almashinuvi tizimiga olib chiqish imkonini beradi. Bu esa reklama beruvchilar, to'lov tizimlari va boshqa xizmat ko'rsatuvchi subyektlarning huquqni buzuvchi resurslar bilan aloqalarini cheklash uchun qo'shimcha vosita bo'lishi mumkin.

Kelgusida milliy elektron monitoring tizimining xalqaro platformalar bilan integratsiyasini kuchaytirish, huquqbuzar resurslar bo'yicha ma'lumotlarni yagona standart asosida shakllantirish va xalqaro hamkorlik kanallarini avtomatlashtirish raqamli muhitdagi himoya samaradorligini oshiradi.

Yangi texnologiyalarni joriy etishda eng murakkab masalalardan biri aniqlangan ma'lumotlarning huquqiy dalil sifatidagi maqomini belgilashdir. Internetdagi kontent tez o'zgarishi yoki o'chirib yuborilishi mumkinligi sababli monitoring tizimi aniqlangan holatni faqat havola ko'rinishida emas, balki tegishli texnik va vaqt ma'lumotlari bilan birgalikda qayd etishi lozim.

Bunda avtomatik tizim tomonidan shakllantirilgan elektron qaydning qachon yaratilgani, qaysi resursdan olingani va uning o'zgartirilmaganligini tasdiqlash imkonini beruvchi texnik mexanizmlar nazarda tutilishi kerak. Shu bilan birga, raqamli dalillarni yig'ish va saqlash jarayoni shaxsiy ma'lumotlar, axborot xavfsizligi va boshqa qonuniy manfaatlarini buzmasligi lozim.

Eng muhim kafolat esa sun'iy intellekt tomonidan aniqlangan holat ustidan inson tomonidan huquqiy nazoratning saqlanishidir. Tizimning texnik xulosasi yakuniy huquqiy qaror o'rnini bosmasligi kerak. Aks holda algoritmik xatolar yoki noto'g'ri moslashtirish natijasida qonuniy kontentga nisbatan asossiz cheklov qo'llanishi

xavfi paydo bo'ladi.

Raqamli muhitda mualliflik huquqini himoya qilishning samaradorligi mavjud huquqiy normalarning o'zidan tashqari, ularni amalda qanday tezlik va aniqlik bilan qo'llashga bog'liq. O'zbekistonda internetdagi intellektual mulk huquqlarini himoya qilish uchun muayyan normativ-huquqiy asoslar shakllangan. PQ–221-son qaror bilan belgilangan vazifalar, "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonunning tegishli normalari, davlat boshqaruvi sohasidagi keyingi islohotlar va 2026-yilgi idoralararo hamkorlik mexanizmlari ushbu yo'nalishning institutsional asosini mustahkamlamoqda.

Shu bilan birga, raqamli muhitning texnologik xususiyatlari himoya tizimini yangi bosqichga olib chiqishni talab etadi. Mualliflik huquqi buzilishini aniqlashning an'anaviy murojaatga asoslangan modelidan uzluksiz monitoring, raqamli identifikatsiya va elektron huquqiy ta'sir choralari birlashtiruvchi tizimga o'tish zarur.

Fikrimizcha, O'zbekistonda raqamli muhitda mualliflik huquqini himoya qilishni takomillashtirish uchun quyidagi mexanizmlarni bosqichma-bosqich joriy etish maqsadga muvofiq: mualliflik huquqi obyektlarini raqamli identifikatsiya qilish; sun'iy intellekt, digital fingerprinting va web crawling asosidagi monitoringni rivojlantirish; huquq egalari, davlat organlari va jamoaviy boshqaruv tashkilotlari ma'lumotlarini integratsiya qilish; elektron xabardor qilish va huquqbuzarlikni bartaraf etish jarayonini raqamlashtirish; raqamli dalillarni shakllantirish va saqlash standartlarini belgilash; milliy monitoring tizimini WIPO Alert kabi xalqaro mexanizmlar bilan bog'lash.

Bunda asosiy maqsad texnologiyani o'z-o'zicha joriy etish emas, balki mualliflik huquqining buzilishini imkon qadar erta aniqlaydigan, huquq egasining manfaatini tezkor himoya qiladigan va vakolatli organlarning qaror qabul qilish jarayonini ishonchli raqamli ma'lumotlar bilan ta'minlaydigan tizimni yaratishdan iborat. Ana shundagina raqamli muhitda mualliflik huquqini himoya qilish reaktiv nazoratdan proaktiv va texnologik himoya modeliga o'tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 26-apreldagi PQ–221-son "Intellektual mulk sohasini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 14-iyuldagi PF–111-son "Davlat boshqaruvi tizimida samaradorlik, proaktivlik va natijadorlikni oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi hamda Raqamli texnologiyalar vazirligining 2026-yil 26-yanvardagi "Raqamli muhitda intellektual mulk huquqlarining buzilishiga qarshi kurashishda o'zaro hamkorlik qilish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
5. Butunjahon intellektual mulk tashkiloti (WIPO)ning raqamli muhitda intellektual mulk huquqlarini himoya qilishga oid materiallari